

The festival calendar of the month Tammūz in Ḥarrān

The feast of the weeping women in honour of the god Ta'uz/ Tamuzu celebrated in the end of the month of Tammūz; the Feast of Flour; NMRŸ' / Bar Nemrê, the third divinity of the divine triad in Ḥarrān.

ابر جشنِ تاووز به حران

ابر ماهِ تموز^۱ حرانیان دو گواهی داریم: یک، از نیبک ابری سعید وهب ابر یزشها که ابن ندیم آورده است؛ و یک، از گویشِ هاشمی اندر زیگِ خود "الکامل" نام که بیرونی آورده است.

وهب^۲: «تموز: فی النصف منه عد البوقات یعنی النساء المبکیات وهو تاووز عید يعمل لتاووز الاله و تبکی النساء علیه کیف قتله ربه ووطن عظامه فی الرحا ثم ذراها فی الریح ولا تأکل النساء شیاً مطحوناً^۳ فی رحا بل تأکلن حنطة مبلولة وحمصا وقرما وزیبا وما اشبه ذلك وفي سبعة وعشرين منه يعمل الرجال سرّ الشمال للجن^۴ والشیاطین والالهة ويعملون طرموسا کثیرا من دقیق وطم وزیب میس^۵ وجوز مقشر کما يعمل الرعات ویذجون تسعة خرفان لهامان الرئیس ابر الالهة وقریانا لمریبا^۶ ویاخذ الرئیس من کل رجل منهم فی هذا الیوم درهمین ویأکلون ویشربون.»

"تموز: میانه این ماه جشنِ بوقات، ای زنانِ مویه گر است. این جشنِ تاووز است، چه تاووز یزد را کردگان کنند؛ زنان او را گریند، چه مهتر او به اوزدش و استخوانهاش به آسیاب آرد کرد و اندر باد پراگند. پس زنان [به هم روز] هیچ چیز آرده به آسیاب نه خورند، بی گندم خیسانیده، نخود، خرما، مویز، و اباریگ از این شون خورند.

^۱ و یا بهتر، نوماه تموز ("هلال تموز")، چه هر ماه به روزِ دودیگر پس از یوغ ("الاجتماع") همی آغازید.

^۲ کتاب الفهرست ابن ندیم

D. Chwolsohn, *Die Ssabier und der Ssabismus*, I-II, St. Petersburg, 1856, 27-8; *Kitāb al-Fihrist*, G. Flügel, I-II, Leipzig, 1871, 322-23; *The Fihrist of al-Nadīm*, B. Dodge, I-II, Columbia U.P., 1970, 758-59.

^۳ خولسون: مطحن.

^۴ سرّاً للشمال الجن؟

^۵ خولسون: بیس.

^۶ داج: نمزیا.

[ماه تموز] روز بیست و هفتم^۷ مردان راز کنند به اباختر جن و دیوان و یزدان (شاید: مینوان دیوان و یزدان) را؛ و همچون شبانان [نان] سکارو کنند از آرد گندم و نزد و مویز و مغز گوز؛ و نه بره همام سالار، پدر یزدان، را یزند، و به نمریا پاره دهند. بدین هم روز سالار [جشن] از هر مردی دو درهم ستاند؛ پس همه خورند و خوارند.^۸

سرخسی^۸: «وعید فی تسعة وعشرين من تموز.»

«و جشنی به بیست و نهم روز تموز.»

هاشمی^۹: «هلال حزیران: فی السابع ذکران تموزا فیہ نوح وبکا؛ و فی الرابع والعشرين عید الکر موس و هو العید التبریک ایضا؛ و فی السابع والعشرين عید بیت القصاب.»

و نیز^{۱۰}: «هلال تموز: فی الیوم الخامس عشر عید الفتیة؛ و فی السابع عشر عید عرس دقائق؛ و فی الثامن عشر عید دقائق؛ و فی التاسع عشر عید دقائق ایضا.»

۱. جشن "بوقات". است کی بوقات از عربی بوق "گاودمب" گیرد.^{۱۱} بی این نام از ریشه BKY "گریستن" سزد آمدن.^{۱۲} اندر یک نوشته دیوان شاهی ماری از دوم هزاره پ. م. زنان مویه گر (ba-ki-tim) آمده است کی به چهارم ماه (Abum)، گریستن دموزی / تموز را، بهری بزرگ جوردا ستانند.^{۱۳} به آرامی-سوری حقفلا^{۱۴} به زنانی گویند کی مزد را گریند و شیون و مویه کنند. وهب بوقات را راست گزارد: "النساء المبکیات".^{۱۴}

^۷ داج: هفدهم.

^۸ الفهرست، ۳۱۹.

^۹ بیرونی، الآثار الباقیة عن القرون الخالیة، ۱۸: ۱۳، پ. اذکائی، تهران، ۱۳۸۰، ۴۱۱. نیز

C. E. Sachau, *The Chronology of Ancient Nations*, London, 1879, 317.

^{۱۰} بیرونی، الآثار، ۱۸: ۱۴؛ زاخاو، ۳۱۸-۳۱۷.

^{۱۱} «... the women of Harran celebrated a rite called « the rattle » at which they wept for Ta'uz ... » T. Jacobsen, "Religious Drama in Ancient Mesopotamia", *Unity and Diversity: Essays in the History, Literature, and Religion of the Ancient Near East*, H. Goedicke & J.J.M. Roberts (ed.), Baltimore, 1975, (65-97), 72.

نیز نک. گزارش فارسی کتاب الفهرست، م. ر. تجدد، ۲، تهران، ۱۳۶۶، ۵۷۲: «بوقات: جمع بوق، به معنی کرنا.»

^{۱۲} نک. پارسینگ: (BKY-WN-۱۳۳) /griy-.

^{۱۳} R. Kutcher, « The Cult of Dumuzi/ Tammuz in Ur III », *Bar-Ilan Studies in Assyriology, Dedicated to Pinhas Artzi*, Ramat-Gan, 1990, (29-44), 40.

^{۱۴} است کی این جشن درست گزارد:

۲. یزد میرا. تاوز آید از Tu'uzu (آسوری نو Duúzu). جفت او "بلثی"
 (آرامی Balti/blty) است. به تدمر هم این جفت Tammuzā و Balti ایایم.^{۱۵}
 "هامان رئیس" به همتائی خدای کرت-هدشت بعل همون است^{۱۶}؛ به تدمر بیل حمون
 خوانندش.^{۱۷} نام "نمریا" آشنا نیست. داج آن "نمزیا" گرداند و دیس عربی Nemesis
 پندارد. بی هلنی Νεμέσις به آرامی nmsys گردد.^{۱۸} گویش یعقوب "اسقف"
 ساروگ (۵۲۱-۴۵۱ م.) از یزدی "برنمرا" نام گوید:^{۱۹}
 ܘܡܪܘܢܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ
 ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ
 ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ ܕܥܘܠܐ
 "او (شیطان) پیکر آپولو و اباریک (آزدیسه) به انتیوخ نهاد.
 و به اورهای نبو و بیل با بس (آزدیس) نشانند.
 و حران گمراهانید به راه سین، بعل شمین، و برنمرا،
 خدای من کی (با) سگان خویش، و بانو ترعنا و بانو گدلت."
 سین (syn، اکدی Sîn^d "ماه") یزد بزرگ حران است. بعل شمین (B^eel Šemîn)
 هم این "هامان رئیس" است. خدایم با سگان خود به همتائی نرگل سگ (Nrgl
 klb) به حضر است. ترعنا (tr^t? آرامی Atar-ateh) هم او است که به دورا با
 آدونی ایایم. بانو گدلت (gdlt) پس از او آید و از او کهر است. برنمرا هم آن نمریا ی
 گویش وهب است.^{۲۰} و از این گویش یعقوب پیدا است که برنمرا (br-nmr^r) سوم یزد
 سه پایه ایزدی حران است:

S. Langdon, *Babylonian Menologies and the Semitic Calendars*, London, 1935,
 120 : "... their celebration Buqat, 'wailing' by weeping women in honour of
 Ta'uz."

^{۱۵}. نک. تاشهای تدمر، ۲۱۸.

^{۱۶}. جفت بعل همون و Tannit به همتائی جفت کرونوس و هرا. نک.

E. Lipiński, *Dieux et déesses de l'univers phénicien et punique*, Leuven, 1995, 251-
 63, 151.

^{۱۷}. ابر تاشهای تدمر bl ḥmwn (تاش ۲۱۲) و blḥmn (تاش ۲۱۵) نوشته اند. از یک نوشته تدمر از نخست سده

پ.م.: l-bl blḥmwn w-mnwt "به بیل، بیلحمون و منوت [بانو]". ابر بیلحمون تدمر نک.

R. du Mesnil du Buisson, *Les tessères et les monnaies de palmyre*, Paris, 1962, 198-
 203.

^{۱۸}. یک تدمری به سال ۲۲۸ م. نوشته ای کند nmsys را، به دورا اروپوس. نک. دومنیل، ۳۸۷.

^{۱۹} Assemani, *Bibliotheca Orientalis*, I, 327- ; P.S. Landerdorfer, *Die Gotterliste des
 mar Jacob von Sarug in seiner Homilie über der Fall der Gotzenbilder*, München,
 1914, 51-54.

^{۲۰}. به آرامی دو همنام نمرا (سوریگ ܢܡܪܝܐ) شناسیم: یک، "تاج"؛ و یک، "پلنگ". است کی برنمرا "پلنگپور" (son
 of Panthers) گزارد:

W.R. Smith, *Kinship and marriage in early Arabia*, Cambridge U.P., 1885, 234.

و است کی "تاجنهاده" گزارد (لندر دورفر)؛ رونزوال چیزی که به عترته فراز برند (TÒN NAMAPAN اندر دو

نوشته دلس ۴۱-۲۲۴۰) چیزی چون افسر خدایی پندارد.

S. Ronzevalle, « La Couronne (NEMAPA ?) d'Atargatis à Délos », *Mélanges de
 l'Université Saint-Joseph*, XXII/5, 1939, 111-21.

نخست، هامان: بعل شمین؛

دوم، بلثی: ترعنا؛

سوم، نمریا: برنمرا.

پس نمریا/ برنمرا به همتائی سوم یزدِ حضری برمارین (/Bar-Mârên/ brmryn) است.

۳. ماهروز نامهء هاشمی جشن ایاد کردن "تموزا" به شیون و مویه به ماه حزیران روزِ هفتم آورد (بی ماه بابلی تموز ماه بندشِ خدای تموز، و پس ماه زاری بود)؛ و به ماه تموز جشن "دقائق"^{۲۱} از روزِ هفدهم تا روزِ نوزدهم. وهب از جشنی به بیست و هفتم روزِ تموز ایاد کند، و سرخسی از جشنی به بیست و نهم روزِ تموز. سزد که وهب و سرخسی از جشن سه روزه به تموز گویند. پیدا است که هاشمی و وهب و سرخسی از هم یک جشن سه روزه گویند، اگر چه ابر روزهای جشن جدادستان اند. راست است که هفدهم تموز جهودان زاری کنند.^{۲۲} بی نوشته های اکدی فرایست به جشن زاری به سر ماه تموز گواهی دهند. به اربیل این جشن از روزِ بیست و هفتم این ماه بود تا روزِ بیست و نهم.^{۲۳} پس این سه روز فرجام تموز جشن حرانیان سزد شناختن.^{۲۴}

(رهام اشه)

و است کی اندر نمر نامِ نمرود بیند:

J.B. Segal, *Edessa : The Blessed City*, Gorgias Press, 2001, 2.

^{۲۱}. زاخاو "دقائق" را بس "دقیقه" گیرد:

« Feast of the nuptials of the elements » (317) « Feast of the elements » (318). عید دقائق

بی آن بس "دقیق" ای آرد شاید بودن. و این با افسان آردن استخوانهای تاووز بهتر سازد. یک نوشتهء کهن اکدی مرگِ دموزی به ماه دموزی آورد، ای زمانی که دانه رسیده و خشک کرده به آسیاب آرد کنند. دموزی / تاووز نماد دانه و جوردا بود. نک. جکوبسن، ۷۲.

^{۲۲}. لانگدون جشن حرانیان نیز به میانهء تموز داند (۱۲۱-۱۲۰)؛ داج نیز سخن وهب "به هفدهم روز" گرداند (۷۵۹).

^{۲۳}. M.E. Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*, Bethesda, 1993, 316-17.

^{۲۴}. "... the 17th to the 19th of Tammüz ... should probably be emended to the 27th-29th." J. Hjärpe, "The holy year of the Harranians. Some remarks on the festival calendar of the Harranian Sabians", *Orientalia Suecana*, 23-24, 1974-75, 68-83, 83.